

Advies AER m.b.t. de Omgevingsvisie Rijswijk

Januari 2025

Inleiding

De gemeente Rijswijk is zeer actief met het nemen van maatregelen om een bijdrage te leveren aan de afremming van de klimaatverandering (mitigatie) en het aanpassen van de leefomgeving aan het veranderende klimaat (adaptatie). Het isolatieprogramma en de subsidieregelingen zijn prachtige eerste stappen in de uitvoering van dit beleid. De plannen over het nog aan te leggen warmtenet beginnen vorm te krijgen en de vergroening van de omgeving gaat zoveel mogelijk door. De doelstellingen van dit beleid zijn weergegeven als onderdeel van de Omgevingsvisie 2050, die in november 2024 in concept is voorgelegd aan de Adviesraad Energietransitie Rijswijk (AER). In een schrijven van 5 november 2024 (kenmerk 24.105195) vragen burgemeester en wethouders de AER om advies, vanuit een maatschappelijk perspectief, op de beleidsontwikkelingen in de visie die relevant zijn voor de energietransitie. In het voortraject heeft al overleg plaatsgevonden tussen de AER en het Team Energie en Klimaat van de gemeente over een eerder concept van de Omgevingsvisie. De AER is verheugd dat een aantal daarbij besproken onderwerpen in het voorgelegde concept zijn opgenomen.

Op basis van de op 21 november toegestuurde concept-Omgevingsvisie Rijswijk brengt de AER bij deze haar advies uit. Omdat de AER vanwege haar functie gevraagd is te adviseren vanuit het maatschappelijk perspectief over zaken die raken aan de energietransitie zijn de hoofdpunten van dit advies vooral gerelateerd aan de paragrafen 2.5.5 en 4.8. Het maatschappelijk perspectief is conform de AER-verordening geïnterpreteerd als “van belang voor inwoners, bedrijven en maatschappelijke partijen van de gemeente Rijswijk” en wordt in de rest van dit advies kortweg “het perspectief van de Rijswijkers” genoemd. Daarnaast worden enkele opmerkingen van meer algemene aard gemaakt, omdat de ambities van de gemeente op het gebied van wonen, werken en leefbaarheid ook directe gevolgen hebben voor het beleid betreffende de energietransitie. Ook het al eerder genomen besluit tot groei van de gemeente met 11.000 woningen en de daarmee gepaard gaande versterking, toenemende bedrijvigheid, meer verkeer en veranderende ruimtelijke infrastructuur, kan mogelijk leiden tot conflicten met de gestelde doelen van de energietransitie.

Focus op 5 onderwerpen

Overwegende dat de AER vanuit het perspectief van de Rijswijkers allereerst kijkt naar de gevolgen van de energietransitie voor de leefbaarheid in de gemeente Rijswijk en dat de effectiviteit van de uiteindelijke plannen sterk afhankelijk zal zijn van de participatie van Rijswijkers, onderscheiden wij in dit advies vijf onderwerpen.

1. Energieverbruik, -opwekking en -opslag
2. Onderbouwing van visie, doelen, plannen en constatering
3. Interactie met Rijswijkers
4. Financiën
5. Leefbaarheid

1. Energieverbruik, -opwekking en -opslag

Diverse onderdelen van de omgevingsvisie hebben gevolgen voor de energievoorziening en staan soms op gespannen voet met de afspraken en ambities voor de transitie naar een duurzame energievoorziening in de toekomst. Te denken valt bijvoorbeeld aan de concurrentie om de beschikbare ruimte tussen de groei van het aantal woningen en de energiebehoefte en -transitie, die gepaard gaat met de bouw van warmteoverslagstations, transformatorhuisjes etc.

Wij maken onderscheid tussen aspecten die met *energieverbruik* te maken hebben en aspecten die met *energieopwekking* te maken hebben. Ook zal *energieopslag* in toenemende mate van belang zijn om optimalisatie te realiseren van het opwekken van energie (overdag, 's zomers) en het verbruik ('s avonds, in de winter).

- **Energieverbruik**

In de Omgevingsvisie wordt de doelstelling uitgesproken om de energiebehoefte (naar wij aannemen per Rijswijker) te verlagen. In paragraaf 4.8 en daarop volgende teksten ligt een zeer sterke nadruk op het verlagen van de energiebehoefte door aanpassingen in woningen en gebouwen. In onze visie zijn er meer gebieden waarop verlaging van de energiebehoefte mogelijk is, zoals het verminderen van mobiliteit en het toepassen van de STOMP-methode, het zoeken naar alternatieven voor het toenemend gebruik van airconditioning en gebalanceerde keuzes in de openbare ruimte, zoals met licht en groen.

De ambitie wordt uitgesproken om alle woningen te verduurzamen tot minimaal energielabel C. Voor honderd jaar oude woningen (Oud-Rijswijk) is de ambitie "C" wellicht het hoogst haalbare, maar voor veel andere woningen zou het ambitieniveau verhoogd kunnen worden. Nieuwe woningen zullen zeker een hoger energielabel hebben, maar ook de na 1992 gebouwde woningen beschikken veelal reeds over label C of hoger en zouden dus gestimuleerd kunnen worden om een hoger label te realiseren.

Netcongestie door sterke toename in de vraag naar elektrische energie is een probleem dat zich nu openbaart, in 2050 wellicht opgelost zal zijn, maar dat in de tussenliggende tijd een belangrijke rol zal spelen. Het warmtenet is een goed middel om het energieverbruik voor elektrische verwarming (warmtepompen) te verminderen met mogelijk ook een positief effect op netcongestie, maar niet alle wijken zullen aangesloten worden op het warmtenet. Hoewel de ambitie om netcongestie te minimaliseren wordt uitgesproken is de visie niet erg expliciet in het uitwerken van alternatieven naast het warmtenet. Daarbij wordt netcongestie maar in beperkte mate veroorzaakt door de warmtetransitie. Zonnepanelen en elektrisch vervoer zijn belangrijkere oorzaken.

Bij globale opwarming stijgt de kans op hittestress. Rijswijkers zullen geneigd zijn eerder over te gaan tot de aanschaf van airconditioning en dat zal het energieverbruik doen stijgen. Een reflectie hierop en een visie op alternatieve, minder energie verbruikende oplossingen voor verkoeling is gewenst.

Een belangrijk onderdeel van de energietransitie is de ontwikkeling van een circulaire economie. Het maken van nieuwe materialen kost veel energie en grondstoffen en veroorzaakt veel uitstoot en afval, dus circulariteit in het gebruik van materialen is zeer effectief. De visie blijft tamelijk vaag in de beschrijving van beleid om te komen tot een meer circulaire samenleving.

- **Energieopwekking**
De grond onder Rijswijk herbergt een sterk potentieel voor het gebruik van geothermie. Geothermie kan een krachtig middel zijn in de omschakeling naar duurzaam gebruik van energie. Helaas komt de visie niet veel verder dan het constateren (zonder kwantificering) van de grote potentie van geothermie in Rijswijk en de eventuele benutting via het warmtenet. Over andere toepassingen wordt niet gesproken. Ook wordt niet uiteengezet wat de betekenis van geothermie voor de energievoorziening van Rijswijk zou kunnen zijn.
Het streven is om in 2035 20% van de elektrische energie die binnen de gemeente wordt gebruikt duurzaam, lokaal op te wekken. Ook hier ontbreekt de kwantitatieve onderbouwing van dit gekozen percentage. Daarnaast is het raadzaam dat in dit streven steeds ook gekeken wordt naar mogelijke alternatieve energiebronnen en specifiek in de ontwikkeling en aanpassing van beleid de ontwikkelingen te volgen die op dit gebied plaatsvinden en in de komende 25 jaar zullen plaatsvinden.
- **Opslag**
Opslag van energie gaat ongetwijfeld een belangrijke rol spelen en vergt aandacht ter voorkoming van netcongestie, zeker nu de gemeente Rijswijk de ambitie heeft om voor 2035 20% van de energiebehoefte duurzaam lokaal op te wekken. In de omgevingsvisie wordt energieopslag wel genoemd en het is ook onderdeel van het Bodemenergieplan, met name ten aanzien van warmte, maar het is van belang om de technologische ontwikkelingen goed te blijven volgen en te anticiperen op nieuwe ontwikkelingen die zich in de komende 25 jaar zullen voordoen en kansen bieden om netcongestie tegen te gaan. Tegelijkertijd zal lokale opslag van energie aandacht vereisen, omdat het gevolgen heeft voor het gebruik en beheer van de openbare ruimte en daardoor zal concurreren met andere ambities in de omgevingsvisie.

Advies m.b.t. energieverbruik, -opwekking en -opslag

Vanuit het perspectief van de Rijswijkers adviseert de AER om:

- Expliciet aan te geven op welke terreinen gewerkt gaat worden om de energiebehoefte per Rijswijker te verlagen en daarbij rekening te houden met de volgende aspecten:
 - het energiebewuster maken van de Rijswijkers, zowel wat betreft energieverbruik als op het gebied van duurzaamheid;
 - het verminderen van mobiliteit als geheel, en vooral de vervuilende mobiliteit, door alternatieve vormen volgens de STOMP-methode;
 - het inzetten op vergroening van tuinen en daken, het tegengaan van verstening van tuinen, het gebruik van zonwering en andere middelen om hittestress tegen te gaan, waardoor Rijswijkers minder snel geneigd zullen zijn om te kiezen voor energieverbruikende koeling.
- Te werken met een gedifferentieerde ambitie voor de energielabels van woningen en gebouwen, waarbij het hoogst haalbare label per type woning als doel wordt gesteld in plaats van label C voor alle woningen en gebouwen.
- Een indicatie te geven van het potentieel van de geothermische bronnen waarover Rijswijk beschikt in termen van het percentage van de energiebehoefte dat met deze bron voorzien kan worden gedurende meerdere jaren en duidelijk te maken in welke mate de gemeente gebruik wil maken van dit potentieel.

- De technologische ontwikkelingen in de energievoorziening (zowel bij energieopwekking als bij energieopslag) die zich in de komende jaren zullen voordoen actief te blijven volgen en hiervoor ruimte te creëren in de ontwikkeling van beleid, zodat oplossingen die er momenteel nog niet zijn of waarvoor nu geen breed draagvlak is (denk bijvoorbeeld aan kernenergie of kleinschalige windturbines) in de toekomst mogelijk wel een rol kunnen spelen.
- Het beleid voor de transitie naar een circulaire economie te concretiseren. Op pagina 92, het einde van paragraaf 4.9, zou “circulariteit” tot een doel verheven kunnen worden, gepaard gaande met de ontwikkeling van een stevig beleid.
- Ook in dit document alternatieven te benoemen, naast het Warmteprogramma met betrekking tot warmtevoorziening voor het geval de toepassing van het warmtenet tegenvallende effecten heeft of slechts beperkt haalbaar is in bepaalde wijken.
- De mogelijkheden te concretiseren die de gemeente wil gaan benutten of exploreren m.b.t. de opslag van energie en de openbare ruimte die daarvoor nodig is.

2. Onderbouwing van visie, doelen, plannen en constatering

De Omgevingsvisie zal bepalend zijn voor beleidsontwikkeling van de gemeente, maar moet ook motiverend werken voor alle Rijswijkers. Veel burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties zullen, individueel of georganiseerd, willen bijdragen aan een duurzame, leefbare stad in 2050. Duidelijkheid en overtuigingskracht zijn dus belangrijk. Daarbij is het van groot belang dat in het document de achterliggende argumenten voor veel constatering en doelen duidelijk worden gemaakt en dat de voortgang gemeten en gecommuniceerd wordt. Kwantitatieve en kwalitatieve onderbouwing en duiding van constatering zoals “Het aandeel hernieuwbare energie in Rijswijk blijft nu nog achter bij het landelijk gemiddelde.” (pagina 28, paragraaf 2.5.5) kan wezenlijk bijdragen aan de overtuigingskracht en onderbouwend werken voor de te stellen doelen.

Advies m.b.t. de onderbouwing van de omgevingsvisie

Vanuit het perspectief van de Rijswijkers adviseert de AER om:

- Waar mogelijk kwantitatieve gegevens en onderliggende argumenten, afhankelijkheden en risico's in het document op te nemen, gepaard met een goede bronvermelding.
- De doelen op te nemen in een globaal tijdspad met daarbij kwantitatieve informatie waar we nu staan, wat we weten, wat we nog niet weten en waar we heen willen.
- De voortgang te monitoren en wanneer nodig het beleid bij te stellen op basis van kwalitatieve en kwantitatieve ontwikkelingen. Zie ook het AER advies van juli 2012 “Meten is weten”.

3. *Interactie met Rijswijkers*

De bijdragen van de Rijswijkers zijn essentieel in het verwezenlijken van het mooie Rijswijk in 2050 dat geschetst wordt. Het voornemen tot stimulering van de burgers wordt herhaaldelijk uitgesproken, maar in onze ogen niet concreet genoeg om echt motiverend te werken. Bovendien blijft onduidelijk welke lokale initiatieven er momenteel al zijn en in welke fase van ontwikkeling deze zich bevinden. Het creëren van draagvlak en participatie in ontwikkeling van beleid is van groot belang, maar participatie in het feitelijke transitieproces is nog belangrijker. Effectieve en stimulerende communicatie is hierbij essentieel. Rijswijkers die dit document of de publieksversie ervan lezen zullen met veel vragen blijven zitten over de keuzes die ze zullen moeten maken en de initiatieven die ze zouden kunnen ontwikkelen. Het lezen van een document alleen zal onvoldoende zijn om iedereen te overtuigen om mee te doen. Het gaat om complexe en langdurige veranderingsprocessen met financiële consequenties voor alle Rijswijkers, waarbij gedurende het proces van vele jaren frequent met de beoogde deelnemers gecommuniceerd moet worden en ruimte geboden moet worden om vragen te stellen, suggesties te geven en initiatieven te nemen. Structurele contacten met buurtverenigingen, VvE's, bedrijven en maatschappelijke organisaties kunnen bijdragen om de Rijswijkers, zeker differentiërend in de verschillende wijken, te betrekken.

Advies m.b.t. de interactie met Rijswijkers

Vanuit het perspectief van de Rijswijkers adviseert de AER om:

- Een visie te ontwikkelen op de interactie met inwoners bij de implementatie van de plannen voor de energietransitie.
- Duidelijk te maken binnen welke kaders er ruimte is voor individuele en lokale initiatieven, en welke rol daarbij wordt verwacht van buurtverenigingen, VvE's en andere maatschappelijke organisaties.
- Duidelijk te maken welke ondersteuning de Rijswijkers vanuit de gemeente kunnen verwachten bij hun initiatieven.
- Regelmatig verantwoording af te leggen over de voortgang van het proces en de resultaten, daarbij communicerend aan de hand van meetbare doelen en de toepassing van monitoringsinstrumenten.
- De publieksversie van het document breed bekend te maken en daarin concrete aandacht te besteden aan de bovengenoemde punten.

4. *Financiën*

Financiën vormen uiteraard een belangrijk punt, zowel voor de gemeente als voor de Rijswijkers. De Omgevingsvisie spreekt duidelijk uit dat de transitie betaalbaar moet zijn. Het voorspellen van de prijsontwikkelingen is uiteraard een lastige zaak. Het is wellicht verstandig om met verschillende scenario's rekening te houden, waaronder een significante stijging van de energiekosten.

Het is van belang om duidelijk te maken wat bedoeld wordt met "betaalbaar" en welke keuzes worden gemaakt als betaalbaarheid niet voor iedereen haalbaar is. Verder is het van belang een beeld te schetsen in hoeverre kosten voor Rijswijkers verschillend zouden mogen zijn en zouden kunnen afhangen van hun inkomen of de locatie van hun woning of bedrijf. Instrumenten zoals subsidies en renteloze leningen of rentekortingen op duurzaamheidsleningen, wellicht in samenspraak met hogere overheden, kunnen Rijswijkers mogelijk over bepaalde financiële strepen trekken.

Advies m.b.t. financiën

Vanuit het perspectief van de Rijswijkers adviseert de AER om:

- Zo duidelijk en eerlijk mogelijk te zijn over de kosten (en de onzekerheden daarin) die de energietransitie met zich meebrengt en te formuleren hoe de gemeente zal voorkomen dat energiearmoede optreedt. Dit is nodig om de onzekerheid te minimaliseren, de motivatie te maximaliseren en klimaatrechtvaardigheid na te streven.
- Concreet te maken wat de gemeente verstaat onder “betaalbaarheid” (per doelgroep) en hoe het beleid anticipeert op verschillen in de financiële consequenties voor inwoners.
- Duidelijke kaders te formuleren voor de keuze van alternatieve oplossingen en/of het financieel compenseren van Rijswijkers, die de kosten van de energietransitie niet kunnen dragen.

5. Leefbaarheid

De energietransitie vereist de nodige ruimte voor installaties, leidingen en voorzieningen, zowel boven als in de grond, in een steeds voller wordende stad. Daarnaast is er de dreiging van verstening en toenemend lawaai, terwijl meer groen in de stad meerdere voordelen in zich heeft en nodig is voor de met de klimaatverandering gepaard gaande extreme weersituaties die hitte, droogte en wateroverlast kunnen veroorzaken. Er is daarom behoefte aan beleid van de gemeente als de energietransitie negatieve gevolgen heeft voor de leefbaarheid van de Rijswijkers.

Advies m.b.t. de leefbaarheid

Vanuit het perspectief van de Rijswijkers adviseert de AER om:

- Ontwikkelingen in Rijswijk te bekijken vanuit het perspectief van wat mensen van waarde vinden, de effecten van onze manier van leven op het welzijn van mensen elders (buiten de regio) en later (toekomstige generaties).
- Een risicoanalyse uit te voeren voor de verhouding tussen de leefbaarheidsdoelstellingen en de energietransitie en op basis daarvan alternatieven in ogenschouw te nemen zodat het beleid tijdig bijgesteld kan worden.
- Te onderzoeken of een Rijswijkse klimaatatlas kan bijdragen aan het inzichtelijk maken van hittestress, droogte en wateroverlast in onze gemeente.

Afsluitend

De Adviesraad Energietransitie Rijswijk waardeert het zeer dat de gemeente in de Omgevingsvisie aangeeft grote ambities te hebben voor een duurzame en zeer leefbare stad in 2050. Met de bovenstaande overwegingen adviseren wij deze ambities vanuit het perspectief van de Rijswijkers verder aan te scherpen en op punten de haalbaarheid te vergroten. Een zeer belangrijk punt hierbij is de beleving en de betrokkenheid van de Rijswijkers. De motivatie van de inwoners om, zowel financieel als middels lokale initiatieven, bij te dragen aan de noodzakelijke ingrepen is van cruciaal belang om in 2050 niet alleen een mooie duurzame stad te hebben, maar ook tevreden inwoners.